

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

נדב סודרי

פתיחה

ידועים דברי הגמרא במסכת מגילה (ז ע"ב):

אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

נשאלת השאלה: מדוע נצטוונו להשתכר בפורים? איך זה קשור למהותו של חג הפורים ולסיפור המגילה? ועוד, הרי מצינו בדברי הנביאים תוכחות כנגד השכרות וכלפי הנגדרים אחר שתיית יין.

על עשרת השבטים נאמר: "השתים במזרקי יין וראשית שמנים ימשחו ולא נחלו על שבר יוסף. לכן עתה יגלו בראש גלים",¹ ועל שבטי יהודה ובנימין נאמר: "וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו".² וכן הוזהרנו בספר משלי: "אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו. כי סבא וזולל יַרְשׁ...".³ ועוד נאמר: "למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיח למי פצעים חנם... למאחרים על היין לבאים לחקר ממסך".⁴ גם בדברי חז"ל מצינו התייחסות שלילית לשתיית יין ולהשתכרות: "שאיין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין".⁵ אם כן, כיצד השכרות שהיא דבר שלילי ופסול נחשבת למצווה בפורים?

¹ עמוס ו, ו-ז.

² ישעיהו כח, ז.

³ שם כג, כ-כא.

⁴ שם, כט-ל.

⁵ סנהדרין ע ע"ב.

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

תחילה נבאר מה הקשר בין מצוות השכרות לפורים. בהמשך ננסה להבין כיצד השכרות, שהיא דבר פסול בשאר ימות השנה, הופכת למצווה בפורים.

ההסתר שבמגילה

בהתבוננות פשוטה בסיפור המגילה ניתן לחשוב שלא היה שום נס שהוביל לביטול הגזירה על היהודים. ישנה תחושה כאילו אחשוורוש פועל, המן פועל, מרדכי פועל, אסתר פועלת, וכך השתלשלות המאורעות הובילה באופן מקרי לביטול הגזירה. אך באמת, מי שמתבונן בעיניים אמוניות יודע שהקב"ה הוא זה שאוחז בחוטים ומנהל את השתלשלות המאורעות. לכן אנחנו משתכרים בפורים. כך מסביר המהר"ל:

אבל ימי הפורים, אין זה (היה) מצד עצמם כי אם מהשם יתברך... ומצד עצמם, לא היה להם תשועה כלל רק מן השם יתברך. ולפיכך אמרו (מגילה ז ע"ב) שחייב אדם לבסומי ביומא דפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. כלומר כי כאשר אדם מגיע למדה זאת, אין לו שום עזר כלל, כי לא ידע דבר, ואין לו יכולת. וכך ישראל באותו שעה, לא היה העזר והתשועה דבר מה מצד עצמם, רק מן השם יתברך היתה הישועה הזאת לגמרי, והיה כאיש אשר לא ידע דבר, שאין לו תשועה מצד עצמו כלל (אור חדש ג, ז ד"ה הפיל).

כלומר - ההשתכרות מביאה את האדם למצב שבו הוא לא מסוגל לנהל את עצמו בעזרת שכלו והוא נזקק לעזרה. מציאות כזו מדגישה את התלות שלנו בקב"ה ומעבירה לנו מסר - הקב"ה הוא זה שמנהל את העולם ומשגיח עליו ולא אנחנו, כפי שתשועת פורים הייתה מאת הקב"ה. דבר זה נרמז בשמה של המגילה, "מגילת אסתר". מגילה מלשון גילוי, אסתר מלשון הסתר. כלומר, בסיפור המגילה נגלית

ההשגחה האלוהית הנסתרת שהייתה באותם הימים. הסתר זה מתבטא בעובדה ששם ה' לא מוזכר במגילה אפילו פעם אחת.

ניתן למצוא קשר בין הסברו של המהר"ל למצוות מחיית זכר עמלק. לשם כך עלינו להבין קודם את עניינה של מצווה זו.

מחיית זכר עמלק

⁶בשבת שלפני פורים אנו קוראים את פרשת זכור:

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. אֲשֶׁר קָרָה בְּדֶרֶךְ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֲיַף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים. וְהָיָה בְּהַנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִפְּלֵ אִיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְצֵי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זְכֹר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח (דברים כה, יז-יט).

כבר במבט ראשוני ניתן להבחין בכפילות בפסוקים. הפרשה פותחת בציווי 'זכור' ומסיימת ב'לא תשכח'. לכאורה זה אותו דבר, אך חז"ל מסבירים שכפילות זו באה ללמדנו הלכה: "זכור את אשר עשה לך עמלק" - יכול בלבך? כשהוא אומר 'לא תשכח', הרי שכחת הלב אמורה. הא מה אני מקיים 'זכור'? שתהא שונה בפיד" (ספרא בחוקותי א).

את מעשי עמלק יש להזכיר בפה, להישמר משכחת הלב ולמחות אותם בפועל. דבר זה ממחיש עד כמה עמוקה התהום שקיימת בין עם ישראל לעמלק. מדובר ביחסים קשים ביותר שלא מצינו עם שום עם אחר. שואל על כך האברבנאל (שמות יז, טז): "למה זה העניש הקב"ה בעונש גדול אל עמלק למחות זרעו, ולא עשה כן לכל גוי מגויי הארץ וגם לא לאדום שהיה מזרע עמלק?".

⁶ הדברים הלן מבוססים על דברי הרב חיים דרוקמן בספרו לזמן הזה, מרכז שפירא תשע"ג.

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

עמלק היה הראשון מבין כל אומות העולם שהעז להילחם עם ישראל לאחר יציאת מצרים. וצריך להבין: אם כל העמים נמנעו מלהילחם בישראל, מה ראה עמלק להיות יוצא דופן מכולם? מה בישראל הפריע לו כל כך?

המלבי"ם (דברים כה, יז) מונה חמש סיבות המביאות למלחמה בין עמים, ואף אחת מהם לא הייתה לעמלק כנגד ישראל:

כבר בארתי בפסוק (שמואל א, טו) שמלחמת עמלק לא היה לו שום סבה מהסבות שבעבורה ילחמו עם בעם ממלכה בממלכה, שכל עורכי מלחמות יהיה לאחד מחמש סבות וכולם לא היו פה.

(א) שילחם על ארץ לכבשהו להרחיב את גבולו, וזה היה בדרך כי לא היו אז בארץ נושבת.

(ב) אם יקרב אל גבול ארצו שהוא ירא פן יירש את ארצו, במלחמת סיחון ועוג. וזה היה בצאתכם ממצרים.

(ג) אם עשו עמו מלחמה והתגרו בו, אבל הוא קרן בדרך דרך מקרה ולא היה שום ריב ביניכם.

(ד) להראות כחו וגבורתו, ואז ילחם פנים אל פנים. והוא ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע.

(ה) בעבור הדת, שחושב שימצא חן בעיני אֱלֹהֵיו אם יכחיד עם הבלתי מאמינים בו. אבל הוא ולא ירא אֱלֹהִים, ורק הסבה העצמית למלחמה זו היתה:

הכפירה באֱלֹהִים, באשר אז שמעו עמים ירגזון וכל העמים האמינו בנפלאותיו אשר עשה בים ובמצרים, והוא הקשיח לבו מיראת ה' ויאמר לא הוא! ורצה להראות לכל יושבי תבל שאין ביכולת ה' להושיעם מידו ושכל הנסים הם מעשה

להט וחכמת משה ולכן לא עמד בפניו באשר הוא אצטגנין גדול ובקי בכשפים. ולפי זה היה עיקר מלחמתו נגד ה'.

כך גם פירש רש"י באופן תמציתי:

אשר קרך בדרך - לשון מקרה... דבר אחר: לשון קור וחום - צננך והפשירך מרתיחתך. שהיו כל האומות יראים להלחם בכם, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה. אף ע"פ שנכוה - הקרה אותה בפני אחרים (דברים כה, יח).

לאחר יציאת מצרים וקריעת ים סוף החלה האנושות לפקוח את עיניה ולהכיר ביד ה' והשגחתו בעולם. הגיע עמלק וסתם את עיני הבריות, צינן את הרושם שעשה ה' בעולם. ניתן להסביר ששני הפירושים שהביא רש"י למילה "קָרַךְ" מתייחסים לאותו עניין. עמלק רצה להראות שאין השגחה אֵלֵהִית בעולם, אלא הכל מקרה. כל הניסים שנעשו לישראל אינם אלא מעשה כישוף ומקריות בעלמא, ולכן אין מה לחשוש מהם. זו הסיבה שכאשר נלחמו בישראל, עמלק הניפו את 'דגל המקריות' בעולם - אין שום השגחה אֵלֵהִית, הכל מקרה. דגל זה צינן את הרושם של יציאת מצרים, ובכך הם "קיררו את האמבטי הרותחת" - את היחס האמיתי לישראל.

לאחר מלחמת עמלק נאמר (שמות יז, טז): "ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי. ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר".

מפרש רש"י: "ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו כס ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחציו? נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם".

השם בו אנו מכנים את הקב"ה מהווה ביטוי להתגלותו בעולם. עמלק נלחם כנגד התגלות ה' בעולם ובכך הוא מעכב את הכרת ה' על ידי

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

האנושות כולה. רק לאחר שיימחה עמלק מהעולם יוכל להתקיים הפסוק (זכריה יד, ט): "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". רק אז התגלותו של הקב"ה תהיה שלמה בעולם. גם "כסא ה'" מהווה ביטוי להתגלות ה' בעולם. "אין כסאו שלם" - כל עוד עמלק בעולם הוא מפריע, כביכול, לקב"ה "לישב על כסא מלכותו" - להתגלות כמלך, המשגיח ומנהל את העולם. נשים לב, כי עמלק התנפלו על ישראל דווקא בעודם "בדרך בצאתכם ממצרים". מוסיפים חז"ל (ספרי דברים, רצו): "בשעת גאולתכם". תכלית הגאולה ויציאת מצרים היא גילוי שם ה' בעולם.

עמלק בא בשעת השיא ופגם ברושם העצום של יציאת מצרים על אומות העולם, וגרם לנסיגה בהתקדמות האנושות. ניסיונו של עמלק לפגוע בעם ישראל בשיא, לקראת הגשמת ייעודו, חוזר על עצמו שוב ושוב. כך היה ביציאת מצרים, וכך גם בתקופת שיבת ציון של בית שני, כאשר קם המן האגגי ורצה לכלות את עם ישראל דווקא ברגעים של חידוש הישוב הישראלי בארץ. את הכפירה העמלקית ניתן לראות בדרך הפעולה של המן: "הפיל פור הוא הגורל" (אסתר ג, ז) - הכל ביד הגורל המקרי. ואפילו כשהגלגל מתהפך לרעתו, והוא מוצא את עצמו מוביל את מרדכי ברחובות העיר בקריאה: "ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו" (אסתר ו, יא) - המן לא מתפכח והוא מתעקש שאין כאן השגחה אלהית: "ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו" (שם, יג) - הכל מקרה.

עמלק מהווה את הניגוד הגמור לאומה הישראלית, הבאה לרומם את העולם כולו לאמונה בה', שזה הפתח לאושר האמיתי לאנושות כולה. זו הסיבה שהקב"ה הדגיש כל כך את החיוב למחות את עמלק. עמלק מתעקש שאין הנהגה אלהית בעולם, שהכל מקרה, ומתנגד לתקומת ישראל בכל תוקף, משום שהיא מגלה שיש תכלית לבריאה, שיש יד מכוונת. ובכך הם פוגעים לא רק בעם ישראל - אלא באנושות כולה.

בפירושו "העמק דבר" שואל הנצי"ב (שמות יז, יד):

יש לבאר גוף המאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק. אם הכוונה למלכות עמלק, על מה קבעו חז"ל מצות זכירה זו לדורות אחר שכבר נמחית מלכות הרשעה זו מן העולם?

דהיינו מה הטעם של מצוות זכירת מעשה עמלק לדורות, והרי אחרי שנמחה זכר עמלק איזה עניין יש עוד לזכור את מעשיו?

עונה הנצי"ב:

אלא על כורחך הכוונה - תעודת עמלק בעולם [התפיסה העמלקית]... משום ש"ראשית גוים עמלק"... כך מאז יצאו ישראל ממצרים ומוכן היה לקבל את התורה, הרע לאומות העולם ביותר. ועמלק הוא ראשית גוים השונא את ההשגחה תכלית שנאה. והבטיח הקב"ה כי תגיע שעה שימחה זכר עמלק, היינו - תכלית תעודתו, שתהיה הליכות הטבע חפשי בלי השגחה לפי מעשים. זה הרצון יהי נשכח מאומות העולם, "והיה ה' למלך על כל הארץ". וזהו ימות המשיח שיגיע במהרה בימינו.

שני עמים כונו בתנ"ך בשם "ראשית". ישראל: "קדש ישראל לה", ראשית תבואתה",⁷ ולהבדיל, עמלק: "ראשית גוים עמלק".⁸ שני עמים אלו מהווים ניגודים מוחלטים, קטבים קיצוניים על סרגל אחד, כאשר שאר אומות העולם מפוזרות באמצע. השאלה הגדולה היא - מי ידריך את שאר העמים? האם עמלק הוא שיכוון את התפיסה האנושית, מה שיהווה סכנה לאנושות ויוביל את העולם לאבדון, או שישראל יתפסו את המושכות ויעלו איתם את שאר העמים "אל בית

⁷ ירמיה ב, ג.

⁸ במדבר כד, כ.

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

אלהי יעקב",⁹ וכך תמלא האנושות את ייעודה. בא הקב"ה מקור הטוב והחסד, ומצווה אותנו למחות את זכר עמלק לטובת האנושות כולה. לא רק את העם העמלקי המאיים על הגילוי הא־להי בעולם, אלא למחות גם את התפיסה העמלקית על צורתיה השונות. המגמה הכללית של עם ישראל היא להביא את האנושות כולה אל הטוב והאושר האמיתי הצפון לה במילוי ייעודה, ייעוד היכול להתקיים רק בהכרה שלמה בקב"ה: "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".¹⁰

כעת נוכל להבין את הקשר בין הסברו של המהר"ל למחיית זכר עמלק. כפי שהסברנו, המצב של השכרות מדגיש לנו שהקב"ה הוא זה שמשגיח ומנהל את העולם ולא אנחנו. כשאנו משתכרים - אנחנו באים להדגיש את היסוד הזה, ובכך אנחנו מבטלים את התפיסה של עמלק, הכופר בקיומו של א־להים ובהשגחה הא־להית בעולם.

אך עדיין צריך להבין: כיצד השכרות שהיא דבר פסול הופכת למצווה בפורים? מה מייחד את חג הפורים שנצטוונו להשתכר בו?

מהותו של חג הפורים

נתבונן במאמרו של הרב קוק זצ"ל (עולת ראייה א'¹¹, עמ' תלט "לעשות פורים"), וכך נוכל לא רק לענות על השאלה הנזכרת לעיל, אלא גם להבין את מהותו של חג הפורים.

⁹ ישעיה ב, ג.

¹⁰ זכריה יד, ט.

¹¹ ירושלים תשנ"ו; ביאור המאמר מבוסס על פירושו של הרב צבי טאו בחוברת לעשות פורים, ירושלים תש"ף.

1. הארת חג הפורים – עילוי ענייני הרשות

אומר הרב:

ידענו מדברי חכמים אמתיים, שהארת פורים גדולה למאד, וקדושה גדולה מאירה בו בעולם.

אמנם לכל המועדים יש ערך עליון וקדושה גדולה, אך בפורים ישנה קדושה מיוחדת. הרב יבאר בהמשך דבריו את מהותה המיוחדת של קדושה זו, אך כעת הוא מתמקד בהסברת גילוי אחד של קדושה זו.

ונראה שמתוך כך מלמעלה, האדם נשמר אז מכל קלקול, כיון שהוא עסוק בשמחת פורים, ואין צריך כל כך להיות על משמרתו רק שלא יעבור ח"ו שום דבר מדברי התורה והמצוה, שח"ו אין עבירה מצוה".

ככלל, עשיית מצוות מקדשת את חיי האדם, כשאדם מקיים מצוות הוא זוכה לקדושה עליונה, בה כלולה ממילא השמירה מנפילה לחטאים. אך עם זאת, כפי שרומז הרב, במצוות הפורים ישנה קדושה מיוחדת - קדושה המאירה בחיי האדם הממשיים פה בעולם, הכוללת בקרבה שמירה גדולה עוד יותר "מכל קלקול" וחטא. בפורים ישנה הארה רוחנית כה גדולה, עד שהאדם העוסק במצוות היום, ונזהר מכל דבר איסור - אינו צריך להישמר "כל כך" מלחטוא כמו שהוא נדרש לשמור עצמו בשאר ימות השנה, מפני שקדושת פורים שומרת על האדם מפני חטאים העלולים להיגרם בעקבות שמחת פורים.

אבל בדברי הרשות, שראוי להשמר מהם בכל הימים, במה שהם מקליפת נוגה שקרובה אל הרע, ביום הקדוש הזה משומרים אנו.

דברי הרשות שייכים למדרגה רוחנית שנקראת "קליפת נוגה". נוגה הוא אור חלוש, עוצמת אור שהיא על גבול החושך. סדרי החיים של האדם מתחלקים לשלוש מדרגות: דברי קדושה ומצווה, דברי איסור

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

וטומאה, ודברי רשות.¹² דברי הרשות נמצאים בטווח שבין הקדושה והטומאה, יכולים הם לנטות אל הקדושה או אל הטומאה. אם ענייני החול מושפעים מן הקדושה - הם מתעלים אליה, ואם הם נגררים אחר הטומאה - הם נופלים אליה מטה מטה. על אף שדברי הרשות אינם שליליים מצד עצמם, על האדם להישמר מעיסוק רב בהם, מפני שהם קרובים אל גבול הרע ועלולים לגרור את האדם מטה. התעסקות מרובה בדברי הרשות וההנאות החומריות המותרות, עלולה להוביל את האדם לשכוח את הצד העליון והרוחני שבו ומתוך כך ליפול לאיסורים גמורים, "אבל בדברי הרשות... - ביום הקדוש הזה משומרים אנו". מכוח הארת פורים האדם זוכה לשמירה מיוחדת כך שלא יפול כתוצאה מריבוי ההתעסקות בדברי הרשות. מתוך הארה זו גם הרחבת ענייני הרשות מתעלה ויכולה להתרומם למדרגה של מצווה. מצוות השכרות בפורים היא סימן בולט לכך. כשאדם משתכר הוא מתנתק משכלו, ומתוך כך הוא עלול להחליף בין אסור למותר. אך בפורים יש חובה להשתכר, אם רק יקיים האדם את המצווה כהלכתה בשיעור הנכון ובכוונה הטהורה, מובטח לו שהוא יהיה שמור מכל מכשול.

השמירה המיוחדת בפורים מהנפילה בדברי הרשות קיימת לא רק לגבי האדם הפרטי, אלא גם לגבי כוחות החיים שבעולם בכלל:

כי נפל אז פחד היהודים על עמי הארץ, ורבים מהם מתיהדים.

הרב רומז כאן על קשר בין דברי הרשות והשמירה מהם לבין פחדן של אומות העולם מישראל בפורים. כשם שכוחות החיים שבאדם הפרטי מתגלים בשלושה אופנים - בדברי קדושה, בדברי רשות, או חלילה בטומאה, כך גם בכוחות החיים העולמיים: ישנן אומות השייכות אל הקדושה, אומות השייכות לענייני הרשות, ואומות

¹² להרחבה בעניין זה עיינו תניא פרק ז.

השייכות אל הטומאה. העולם מתחלק לשלושה חלקים אלה: בקצה האחד נמצא עם ישראל השייך אל הקדושה - "קדש ישראל לה", בקצה השני נמצא עמלק המהווה את הטומאה הקיצונית ביותר, ובתווך עומדות שאר אומות העולם שהם בבחינת "קליפת נוגה".

בשמונה קבצים (ו, רעט) הרב מסביר שמהותן של אומות העולם אינה מנוגדת ניגוד עצמי לישראל, אלא שיש להן תפקיד שונה מתפקידן של עם ישראל. התפקיד של עם ישראל הוא לשכלל את הרוחניות והפנימיות שבמציאות, כלומר את האמונה והמוסר, ואילו תפקידן של אומות העולם הוא לפתח את החיצונית שבעולם - את ענייני הטבע, המדע והגוף, שאף להם ישנה חשיבות. השוני שבין שתי המגמות הללו, גורם קושי במציאת היחס הנכון בין ישראל לאומות העולם. אך אצל עמלק אין הדבר כן - בטבע חייו של עמלק חקוקות הרשעה והטומאה וממילא יש לו התנגדות עצמית לישראל. היחס הנכון בין אומות העולם לישראל תלוי בשאלה אל מי הן מקשרות עצמן - לישראל או לעמלק. ככל שאומות העולם תתקשרנה יותר אל מגמת התורה והנבואה המופיעות בחייהם של ישראל, כך מדרגתם המוסרית תתעלה והקשר עם ישראל יתבסס. אך כאשר אומות העולם מפנים את כל כשרונם לטובת שכלול החיצונית מצד עצמה, ללא שייכות אל ענייני הקודש - הם מתרחקים מן היכולת להתקשר אל הקדושה הישראלית ועלולים לנטות אחרי עמלק ורשעת טומאתו. במצב של השפעת עמלק על אומות העולם, הן נגררות אחריו ושנאת האומות את ישראל מתגברת בעולם. כאשר האומות נכנסות תחת השפעתו של עמלק, הדבר הראשון שעם ישראל צריך לעשות הוא לפרק את השותפות המדומה בין אומות העולם ועמלק, מכיוון שלאמיתו של דבר, כל כוחותיהן של האומות ראויים להצטרף אל הקודש.

תהליך זה בולט מאוד במגילת אסתר. ניתן להבחין בשלושה כוחות הפועלים לכל אורך המגילה. מצד אחד - מרדכי ואסתר פועלים למען ישועתם של ישראל, ומהצד השני - המן הרשע מפיל פור על

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

מנת להשמיד את ישראל. בתווך עומד המלך אחשוורוש, המולך על כל האומות מהודו ועד כוש. בתחילה אחשוורוש נופל במזימתו של המן והופך לשותף לו, כלומר אומות העולם נכנסות תחת השפעתו של עמלק. כתוצאה מכך, האומות נגררות אחרי רשעותו של המן. גזירת המן ואחשוורוש מעמידה את עם ישראל ואת הקודש בעולם במצב של סכנת השמדה. לאחר מכן אסתר מנסה להפריד בין אחשוורוש להמן ולנתק את הקשר שבין אומות העולם לעמלק. ברגע שאסתר מצליחה להביא למצב בו אחשוורוש נפרד מהמן - ממילא גאולת ישראל הולכת וצומחת קמעא קמעא.

מתוך דברי הרב בשמונה קבצים נוכל להבין את דברי הרב כאן:

אבל בדברי הרשות, שראוי להשמר מהם בכל הימים... ביום הקדוש הזה משומרים אנו כי נפל אז פחד היהודים על עמי הארץ, ורבים מהם מתיהדים.

בימי הפורים החל תהליך בו "עמי הארץ", כלומר אומות העולם, החלו להתקשר אל מגמתם של ישראל. נקודת צלם אֱלֹהִים שבהם התעוררה, וכתוצא מכך הם התקרבו לישראל, חלקם מתוך פחד וחלקם מתוך הכרת ערכם של ישראל. כשם שבפורים אומות העולם - העומדות בין ישראל לעמלק - התקשרו אל מגמתם של ישראל, כך גם דברי הרשות יכולים ביום זה להתעלות אל הקודש מכוח הארת פורים. ענייני הרשות שביום רגיל אנו ממעטים בהם, בפורים אנו מצווים לעסוק בהם בצורה הראויה ולהעלותם אל הקודש. כשם שעניין הארת פורים במישור העמים והלאומים הוא "נפילת פחד היהודים על עמי הארץ", כך במישור הפרטי עניין היום הוא התנוצצות הקדושה גם על ענייני הרשות. ממילא כל ענייני הרשות משתחררים מקישורם לטומאה ומתעלים אל גבול הקודש. במצב זה אנו שמורים גם במישור הפרטי מהאפשרות של היגררות אחרי הטומאה.

...כי מצוה בעידנא דעסיק בה אגוני מגנא.

כלומר, מצוות פורים גונזת בתוכה את אותה הארה עליונה השומרת אותנו מפילה בדברי הרשות ומצילה אותנו מן החטא.

2. מעלת קדושת הגוף הישראלי

והנה ההארה הנמשכת ביום הקדוש הזה היא ממש מצד קדושת הגוף הישראלי.

דברים אלו יובנו על פי דברי הרב בעולת ראייה (חלק ב, עמ' סז), שם מסביר הרב שביום הכיפורים איננו נותנים כל מקום לגוף אלא אנו עומדים כמלאכים ועוסקים בדברים רוחניים בלבד. זאת מכיוון שהארת יום הכיפורים שייכת למדרגת 'הבינה'. במדרגת 'הבינה' העולם הזה והעולם הבא עומדים כל אחד בפני עצמו, וממילא פשוט הדבר כי אין העולם הזה נחשב אפילו כקליפת השום לעומת העולם הבא. לכן ביום הכיפורים אנו בוחרים בעולם הבא ועוזבים לגמרי את העולם הזה ואת כל ענייני הגוף. אך בנוסף, הרב מסביר שישנה מדרגה עליונה יותר מ'הבינה', היא מדרגת 'החכמה'. מדרגת 'החכמה' היא אידאל כל כך עליון עד שלהשלמתו נצרך תיקון עולם הבא והעולם הזה יחדיו, התעלות הנשמה והגוף גם יחד.

במדרגת 'הבינה', אם מודדים את הגוף לעומת הנשמה ושוקלים אותם זה מול זה - הגוף אינו נחשב לכלום לעומת הנשמה. אך אם מתרוממים אל מעלת 'החכמה' - מתחולל מהפך רוחני אדיר. על פי מעלת 'החכמה', העולם הזה והעולם הבא גם יחד הם גילוי של רעיון ומגמה אלהית הנשגבים יותר מכל אחד מהם כשהוא בנפרד. 'החכמה' צריכה להשלמתה את שתי המדרגות של העולם הזה והעולם הבא, של רוחניות וגשמיות, של נשמה וגוף. כשם שפשוט הדבר שאין כלל שלמות ללא העולם הבא, כך גם אי אפשר להגיע אל התיקון השלם ללא העולם הזה ועילויו. וזו כוונת דברי הרב כאן: "והנה ההארה... היא ממש מצד קדושת הגוף הישראלי". מכיוון שבפורים מתנוצצת עלינו הארה מבחינת 'החכמה' הכוללת את

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

קדושת הגוף ונשמה יחדיו - ביום זה גם ענייני הרשות והגוף מתעלים אל הקדושה.

כי קיימו וקבלו בו את התורה ברצון מה שהיה מקודם לכן מודעה רבא לאורייתא (שבת פח ע"א).

התורה ניתנה לעם ישראל בסיני בעל כורחם - "כפה עליהם הר כגיגית" - אך לאחר הנס הגדול שאירע בפורים, עם ישראל שב וקיבל את התורה מרצון חופשי.

"וזה האונס לא היה כי אם לגופים, כי הנפשות נהנות מאור העליון, וזהו רצונם וכבודם לקבל עליהם עול תורה ומצות, אבל הגופים עוד לא נתקנו לגמרי, על כן היה כבד עליהם עול התורה".

כלומר הקושי לקבל את התורה וההכרח לכפותה לא היה מצד הנפש והנשמה, שהרי ודאי שהתורה מתאימה לנשמה הטהורה. הקושי נבע מצד הגוף ונטייתו המרוחקים באופן יחסי מקדושתה של התורה. אך בפורים בו האירה מעלת 'החכמה' נתקנו גם "הגופים" והוסרה המניעה מקבלת התורה מרצון. ומה גרם לתיקון הגוף של עם ישראל?

אמנם כאשר שחה לעפר נפשם והמן הרע רצה לשלוט בגופם, וכאשר היה ה' להם לישועה נפדה גופם מהכוחות הרעים, ולא נמצא בהם רצון כי אם בלב אחד לאביהם שבשמים.

גזירת המן הייתה להשמיד את עם ישראל מבחינה גשמית. הוא רצה לשלוט בגוף, ולאבדו מן העולם. כתוצאה מגזירת המן עם ישראל חזר בתשובה, עד שהתברר כי קיומו של הגוף הישראלי אינו דבר העומד בפני עצמו, אלא הוא קשור אל המגמה האלהית הצריכה להופיע בנשמה ובגוף יחדיו. ממילא, הוסר חוסר ההתאמה של הגוף

אל קבלת התורה, וכל ישראל קיבלו את התורה מחדש מתוך רצון חופשי.

על כן ביום זה לעד הצללים ינוסו.

ביום הפורים יש בכוחנו להניס את החושך והצללים הנמצאים בענייני הרשות ולהעלותם אל הקדושה.

3. הסכנה שבשכרות

מתוך הבנה מהי מדרגת היום הרב ממשיך ומבאר את עניין המצווה של "לבסומי בפוריא", עד כדי כך שלמרות שאנו משתכרים אנו נמצאים במצב של חוסר דעת, מדרגת פורים בכל זאת מאירה בנו.

ואף כי בכל ימי השנה הוא [השיכור] כעובד עבודה זרה (ברכות לא ע"ב), מפני שהכח השכלי מסתלק.

אך קודם לביאור עניינה של המצווה, יש להבין מדוע השיכור נחשב כעובד עבודה זרה? טעם הדבר הוא מפני שכל צורת האדם ועולמו הרוחני תלויים בשכל. רק באמצעות השכל אנו יכולים להבין את המגמה האלהית, לדעת מה ה' שואל מעמנו, ולקבל על עצמנו עול מלכות שמים ועול תורה ומצוות. אמנם ההשתכרות אינה עבירה מדאורייתא, אך זו יותר מסתם עבירה, מפני שעל ידה ניטל כל היסוד של עבודת ה'. כאשר אין לאדם דעת, מה יעמוד בפני היצר הרע? כיצד יצליח להתגבר עליו? לכן השיכור משול לעובד עבודה זרה. עבודה זרה היא אובדן הדעת הגדול ביותר, אובדן דעת ה'. אובדן הדעת הגדול ביותר הוא ההחלפה של דעת ה' בפולחן ושיעבוד לטבע או לדמיון האנושי. חוסר הדעת הוא היסוד לכל עבודה זרה, במצב של חוסר דעת אין אפשרות כלל לדעת ה' ודרישת ה' וממילא קצרה הדרך לחיפוש האלהות בדמיונות שווא. אם כן, צריך לבאר את עניינה של מצוות השכרות בפורים. שהרי מצד אחד, היסוד של יום הפורים הוא הארה כל כך גדולה, עד שנופל פחד היהודים על כל

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

אומות העולם ועל כל ענייני הרשות, והם מתעלים ומצטרפים אל הקדושה. אך מצד שני יש במצוות השכרות סילוק הדעת, מה שלכאורה מנוגד לכל קדושת היום, בייחוד בהתחשב בכך שבהסתלק הדעת מהאדם הוא נחשב כעובד עבודה זרה.

ויש ב' סיבות לזה.

הרב ימנה בהמשך דבריו שתי סיבות מדוע עניין השכרות בפורים אינו דומה למצב של שכרות בשאר ימות השנה, אך תחילה הרב מקדים לבאר את עניין השמחה:

כי השמחה היא מעלה גדולה, דבקה עם אור השכל בעצם.

"אור השכל" בלשון הרב, זוהי האידאה של ההשכלה והלימוד, המאירה ונותנת את המשמעות העמוקה לכל פרטי ההשכלה. האדם יכול ללמוד ולהשכיל בדברים רבים, אך מלבד זאת עליו להבין מהו האידאל אותו נועדו לשמש כל אותן ההשכלות. באורות הקודש (א, עמ' צא) הרב מבאר שהשמחה במלוא מובנה, היא תולדה בלעדית של התגברות הצד הרוחני שבאדם. השמחה השלמה שייכת רק בדברים איתם האדם מזדהה לחלוטין, בדברים הקנויים לו בנפשו. לכן, כאשר האדם זוכה לקנות את התורה בקרבו כקניין רוחני ממשי - "כי הם חיינו" - היא מרוממת את חייו למעלת השמחה. הדבקות באמת האלהית המולידה את השמחה מאירה את חיינו גם בפורים. השמחה העליונה אינה שמחה טבעית אלא היא מתעלה ודבקה ב"אור השכל", כלומר באמת האלהית המופיעה בנשמה. במעלה זו מתגלה השמחה האמיתית, מכיוון שהשמחה במלוא מובנה שייכת באמת אל גודל החיים האלהיים המופיע בחיי האדם.

לאחר שביאר הרב את מעלת השמחה הוא חוזר לבאר את החילוק שבין השכרות בפורים ובין השכרות בשאר ימות השנה. בכל יום רגיל לא ניתן לשמוח שמחה שלמה הפורצת את הגבולות -

כיון שהכלי צר אין הגוף יכול לקבלו כי אם כמדתו -

השמחה אינה יכולה להתגלות בשלמותה בסדר החיים הרגיל, לפי שבשאר ימות השנה כוחות החיים הגשמיים אינם יכולים להתרומם מעבר למידתם המצומצמת ולהכיל את כל אותם האידיאלים הנשגבים.

אבל כשמתרבה [האור הרוחני] יותר מדאי -

כיוון שהגוף אינו יכול לקבל את הארת את הרוחניות אלא כפי מידתו, אם תתגבר השמחה בצורה לא מאוזנת, ממילא -

אין הכלי (הגוף) סובל את האור -

של השכל העליון והשמחה הגדולה. כלומר אין לאור יכולת אחיזה בסדרי החיים הגופניים, ואז מתחולל תהליך מסוכן מאוד -

והאור יוצא ומסתלק למעלה, ונשאר הגוף בלי אור, ומיד הוא מסוכן מהני דקיימי עלן כי כסלא לאוגיא.

הגמרא אומרת (ברכות ו ע"א) שהעולם כולו מלא במזיקים הסובבים את האדם כ"כסלא לאוגיא" (=תעלת מים הסוכבת את הנטיעה). כלומר, ישנם בעולם שדים מרובים, הם המחשבות הנמוכות והיצרים שבאדם, העומדים כל הזמן סביבו, מחכים לרגע של היסח הדעת ומוכנים להזיקו. על מנת למנוע את היזיקם של אותם מחשבות נמוכות ויצרים נצרכת שכבת הגנה רוחנית מוסרית. העולם כולו מלא מזיקים רוחניים - חיי החברה לא מתוקנים תמיד באופן הראוי, האווירה התרבותית והחברתית אינה טהורה תמיד ועוד. שכבת ההגנה הרוחנית לכל אותם מזיקים היא תוצאה של הבריאות הרוחנית של האדם, אשר מקורה בדעת אותה הוא רכש. אלא שבמצב של שכרות או התגברות גדולה של שמחה, הדעת מסתלקת מהחיים והגוף נשאר ללא שמירה. שכבת ההגנה הרוחנית נפרצת, והאדם הופך לטרף קל לכל המחשבות והיצרים המקיפים אותו.

4. מעלת השכרות בפורים

לאור דברים אלו, נוכל להבין מהו החילוק שבין השכרות בפורים לבין השכרות בשאר ימות השנה ומהי משמעות הדבר שדווקא בפורים אנו מצווים להשתכר.

אבל ביום זה יש כאן ב' לטיבותא: חדא, שעצם הכלי מזוכך הוא ויכול לקבל אור שמחה גדולה ולא-יתבטל.

הארת פורים גורמת זיכוך גדול לגוף (כפי שהתבאר לעיל) עד שיש ביכולת החיים הגשמיים לקבל אור גדול ביום זה. במדרגת 'החכמה' הצפויה להתגלות בעתיד לבוא, יתוקן ויתעלה העולם הזה, וכל ענייני הגוף ונטיות החיים יתקדשו ויקבלו את ערכם הנצחי. בפורים אנו מתרוממים למצב של מעין העתיד לבוא, בו הגוף יתעלה לקבל "אור שמחה גדולה" בלי שהדבר יגרום לקלקול סדרי החיים המתוקנים. יתרה מכך, הגוף אף יתרומם ויתקשר אל מעלתה של הנשמה ויזכה לחיי דעת אלהים נצחיים ועליונים. אך ישנה שמירה נוספת בפורים -

ועוד שאפילו אם יסולק אור השכל מכלי הגוף הנה כחות הגוף בעצמם כבר קדושים הם ושומרים מכל רע ומדביקים עצמם לשלמות האמתית שבאור פני מלך חיים, על כן המצוה אז לבסומי, וממשיך אור גדול על ידי זה כמבואר בדברי האריז"ל.

לעתיד לבוא, כוחות הגוף יהיו קדושים מצד עצמם. כל מעמדנו הרוחני תלוי בכך שהשכל והדעת יפקחו באופן תמידי על הצד הגשמי שבאדם. אך לעתיד לבוא, החיים הגשמיים לא יזדקקו עוד לשמירה אלא חיי הגוף עצמם יחפצו כמוסר ובטוב.

לאור השמירה הכפולה הזו, דווקא במצב השכרות שבפורים מופיעה הארה כה גדולה, באופן שעל ידו מתגלה שבתוך החיים עצמם מוטבעת "השלמות האמתית באור פני מלך חיים". הארת הפנים של

מלכו של עולם היא המזרימה לנו שפע חיי טהרה מבחינת "החכמה" המקדשת גם את הגוף.

לאחר שראינו את דברי הרב אפשר למצוא קשר בין עניינו של חג הפורים לבין הזמן שבו אנו חוגגים אותו. כפי שהסביר הרב, בפורים נגאל הגוף מן הנטיות הנמוכות שבו והוא מתעלה אל הקדושה - "נפדה גופם מהכוחות הרעים". פורים חל (בדרך כלל) בזמן קריאת הפרשיות שבספר שמות. כידוע, העניין המרכזי שבספר שמות הוא הגלות של עם ישראל למצרים, השתעבדותם, ולאחר מכן הגאולה ממצרים. כשם שעם ישראל נגאל משעבוד מצרים, כך בפורים נגאל הגוף מן הצדדים הנמוכים שבו, ובמצב השכרות מתגלה מעלתו העליונה.

לאור דברינו, כעת נוכל להבין את דברי חז"ל:

כל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם, שנאמר (אסתר ט, כח): "ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים" (מדרש משלי ט).

מדוע דווקא פורים אינו בטל לעתיד לבוא? במה נתייחד פורים משאר החגים?

התשובה לדבר היא שחג הפורים מבטא את תכלית הבריאה. בפורים אנו מצווים להתעסק בענייני הגוף ולהעלותם אל הקדושה ובכך אנו מגיעים למדרגת 'החכמה' (שתתגלה במלואה לעתיד לבוא) - התעלות הגוף והנשמה יחדיו. זו היא תכלית הבריאה, כפי שנרמז בפסוק (משלי ג, יט): "ה' בחכמה יסד ארץ", כלומר מטרת בריאת הארץ היא להגיע אל אותה מדרגה עליונה - מדרגת 'החכמה'. וכן אמרו חז"ל (תנחומא נשא טז, א): "אמר רבי שמואל בר נחמן: בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאווה שיהא לו דירה בתחתונים". מבאר האדמו"ר הזקן (תניא פרק לו): "הנה, מודעת זאת מאמר רז"ל, שתכלית בריאת עולם הזה הוא שנתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים..."

קדושה ושכרות - הילכו יחדיו

שכך עלה ברצונו יתברך שיאיר אור ה' אין סוף ברוך הוא במקום החושך והסטרא אחרא של כל עולם הזה כולו... עד עת קץ הימין, שאז יזדכך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ה'". כלומר, רצונו של הקב"ה הוא להתגלות דווקא בעולם הזה הגשמי. על ידי שאנו מתעסקים בענייני הגוף והעולם הזה בצורה הנכונה ומקדשים אותם, הקב"ה מתגלה בעולם כולו.

חג הפורים מבטא את תכלית הבריאה גם במובן הכללי יותר. כפי שהסביר הרב, תפקידו של עם ישראל בעולם הוא למנוע את השפעת עמלק על אומות העולם, ולקשר אותם אל מגמת התורה. עלינו להביא את אומות העולם לאמונה שלמה בקב"ה וכך לרומם את דרגתם המוסרית אל המוסר האלהי. כפי שאומר הנביא:

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים
וְנִשָּׂא מִגְבְּעוֹת, וְנִהְרֹוּ אֱלֹוֵי כָּל הַגּוֹיִם. וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים
וְאָמְרוּ: לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה', אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְיִרְנוּ
מִדְרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדִבֶּר ה'
מִירוּשָׁלַם (ישעיהו ב, ב-ג).

לעתיד לבוא כשהעולם יגיע אל תכליתו, אומות העולם ידרשו את ה' ויבקשו ללמוד את דרכי החיים מן התורה ומעם ישראל, וזה מה שיביא להתגלותו השלמה של הקב"ה בעולם ולתיקון המציאות כולה. לכן דווקא חג הפורים לא יתבטל כיוון שהוא זה שמבטא את תכלית בריאת העולם.

סיכום

ראינו שהמצב של השכרות מדגיש לנו שהקב"ה הוא זה שמנהל את המציאות ומשגיח עליה ולא אנחנו. כך גם היה בסיפור המגילה: התשועה הייתה רק בזכות ההשגחה העליונה ולא כתוצאה מצירוף מקרים כמו שניתן לחשוב. כל זאת בניגוד לתפיסתו של עמלק הכופר בא־להים ובהשגחה העליונה וסובר שהכל מקרה. ואף על פי שהשכרות היא דבר שלילי, בפורים ישנה הארה רוחנית גדולה הגורמת לכל ענייני הגוף ודברי הרשות להתעלות אל גבול הקודש. מכוח הארה זו הסכנה שבשכרות מסתלקת, והאדם מתעלה למדרגה שבה הגוף לא זקוק לשמירה של השכל והוא מוגן מפני נפילה לחטאים. ולכן בפורים אנו מצווים להשתכר על מנת לרומם את כל ענייני הגוף ודברי הרשות אל הקדושה, ולגלות את הצדדים העליונים שבענייני העולם הזה.

נחתום בתפילה שמתוך קיום מצוות השכרות בקדושה ובטהרה נזכה לראות בהתעלות כל ענייני הגוף ודברי הרשות אל הקדושה, ומתוך כך יתגלה שמו של הקב"ה בעולם, ותחזינה עיננו בהתגשמות דברי הנביא:

וְהָיָה ה' לְמִלְךָ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי־ה' אֶחָד וְיִשְׁמוּ אֶחָד (זכריה יד, ט).